

УДК: 821.111.С-1.08:81'25

РАЗУМОВИЧ І.А.

*(Запорізький національний університет)***СЕМАНТИКА МОЖЛИВИХ СВІТІВ У ТВОРЧОСТІ Е.А. ПО
(НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛИ «MS. FOUND IN THE BOTTLE»)**

У статті розглядаються особливості реалізації можливих світів у художньому тексті. Визначаються основні лінгвістичні засоби, за допомогою яких конструюються семантичні простори можливих світів. Наводиться спроба аналізу можливих світів на базі їх епістемічних характеристик.

Ключові слова: *можливий світ, модальність, епістемічна ознака, категорія можливості/неможливості.*

Разумович И.А. Семантика возможных миров в творчестве Э.А. По (на материале новеллы «MS. Found in the Bottle»). В статье рассматриваются особенности реализации возможных миров в художественном тексте. Определяются основные лингвистические средства, с помощью которых конструируются семантические пространства возможных миров. Осуществляется попытка анализа возможных миров на базе их эпистемических характеристик.

Ключевые слова: *возможный мир, модальность, эпистемический признак, категория возможности/невозможности.*

Razumovich I. A. Possible Worlds Semantics in the Works by E.A. Poe (based on the short story MS Found in the Bottle). The article deals with the peculiarities of representation of possible worlds in fiction. The main linguistic means of possible worlds construction are defined. Attention is drawn to the attempt to analyze possible worlds on the basis of their epistemic characteristics.

Key words: *possible world, modality, epistemic characteristics, the category of possibility/impossibility.*

Семантика можливих світів є досить актуальним питанням для сучасної лінгвістичної парадигми. Проблема можливих світів, яка сягає філософії Г. Лейбніца [Бабушкін 2001], традиційно розглядається у рамках філософії (Г. Лейбніц, Дж. Локк, І. Кант), модальної логіки (Я.Хінтіка, С. Кріпке), лінгвістики та літературознавства (А. Бабушкін, У. Еко, Л. Долежел, Р. Ронен). Оскільки лінгвістика акумулює та трансформує здобутки інших наук, семантика можливих світів представляється релевантним теоретичним підґрунтям для вивчення текстового простору художньої літератури.

У літературознавстві можливий світ розуміється як фіктивний світ, який конструюється художньою уявою автора та являє собою альтернативу дійсного світу [Вишнякова 2010, с.119]. Можливий світ у лінгвістиці – це ментальний простір, який актуалізується у тексті за допомогою відповідних мовних засобів. Можливі світи виступають як певна кількість варіантів розвитку подій, сукупність ситуацій, які можуть бути істинними (можливими) або неістинними (неможливими) залежно від контексту.

Деякі дослідники (Р. Ронен) диференціюють поняття можливого світу та художнього (фіктивного/фікціонального) світу. Під можливим світом у даному випадку розуміється сукупність альтернативних ситуацій, які можуть бути релевантними з точки зору мовного суб'єкта. Під фіктивним світом розуміється ментальний простір, «віртуальна реальність», яка конструюється автором літературного твору. М. Л. Райан пропонує термін «рецентрування» для позначення пріоритетної орієнтації на фіктивний світ та тимчасове надання йому статусу «реального текстового світу» [Луцькова 2009, с. 114, Ryan 1985, р. 719]. Хоча фікціональні світи є вторинними ментальними конструктами по відношенню до дійсності, вони мають складну багаторівневу структуру та, у свою чергу, здатні генерувати велику кількість можливих світів «усередині» себе [Новикова 2008, с. 89, Федотова 2009, с. 19-22].

Отже, метою даного дослідження є визначення особливостей маніфестації можливих світів у новелі Е.А. По «MS. Found in the Bottle». Завдання дослідження полягають у наступному: 1) пояснити специфіку актуалізації можливих світів у даному художньому тексті; 2) виокремити основні лексичні засоби, які слугують індикаторами «меж світів»; 3) визначити епістемічні та онтологічні характеристики можливих світів, які реалізуються у новелі. Об'єктом дослідження є англомовний текст новели «MS. Found in the Bottle» Е.А. По, предметом дослідження – семантичний простір представлених у творі можливих світів.

У новелах Е.А. По можливі світи генеруються переважно за рахунок мовних засобів суб'єктивної модальності, що пояснюється формою нарративу від першої особи. Монолог одного персонажа неодмінно призводить до концептуального моделювання можливих світів, чітко виокремлення реальності значно ускладнюється, а відсутність автора як відносно незалежного суб'єкта інколи призводить до різких змін модальності нарративу. Тому здається

релевантним розглядати вербалізацію можливих світів у новелах Е.А. По з огляду на епістемічні ознаки можливих світів. Визначення суб'єктивних модальних показників допоможе з'ясувати онтологічні характеристики можливих світів та їхні аксіологічні якості.

У новелі «MS. Found in the Bottle» категорія можливих світів є представленою досить широко. Серед них домінують світи з епістемічною ознакою «Високий ступінь пізнаності». Семантика таких світів містить компонент «потенційна реалізація можливості», тому вбачається релевантним позначати їх як потенційні світи.

Лексичні індикатори епістемічних світів високого ступеня пізнаності сигналізують про впевненість суб'єкта у тому чи іншому стані справ. Епістемічні ознаки високого ступеня пізнаності максимально наближують онтологію можливого світу до реальності. Можливі світи даного типу найчастіше конструюються у тексті за допомогою модальних дієслів із дебітивною модальністю та інших лексичних одиниць, які мають семантичний компонент «велика вірогідність», «припущення, яке межує з впевненістю»:

- *I must suppose the ship to be within the influence of some strong current, or impetuous under-tow.*

- *... we must have run down the coast of New Holland.*

- *the captain and mates must have perished as they slept, for the cabins were deluged with water.*

Модальне дієслово «must» інтенсифікує значення лексеми «to suppose», надаючи припущенню відтінку переконаності. У сукупності з формою Perfect Infinitive модальне дієслово «must» вказує не лише на переконаність суб'єкта у достовірності інформації, але й на онтодосяжність можливого світу та велику вірогідність його онтореалізації у минулому. Впевненість наратора великою мірою базується на його фонових енциклопедичних знаннях (зокрема, з географії та навігації) та логіці, які дозволяють йому зробити відповідні висновки. Однак, незважаючи на це, ситуація, репрезентована у можливому світі, не може вважатися дійсною, оскільки модальне дієслово «must» містить сему супозиції: за даними тлумачного словника The Free Merriam-Webster Dictionary [13], «[*must is*] used to indicate logical probability or presumptive certainty».

Інколи можливі світи з епістемічною ознакою «Високий ступінь пізнаності» можуть формуватися на базі можливих світів середнього ступеня пізнаності. Це можна проілюструвати на наступному прикладі:

- *It must be confessed that a supposition apparently so wild has every probability in its favor.*

Епістемічний світ середнього ступеня пізнаності, актуалізований лексемою із семантикою припущення «supposition», трансформується у епістемічний світ високого ступеня пізнаності, який репрезентується модальним дієсловом «must», іменником прогностичної семантики «probability». Прикметник «every», вжитий у якості інтенсифікатора, підвищує онтодосяжність можливого світу. Така трансформація можливих світів обумовлюється зміною позиції суб'єкта: спочатку протиріччя між законами дійсного світу та його здогадкою змушують наратора сумніватися у вірогідності того, що його припущення справдиться. Але потім він переконується, що уявна ситуація здатна на онтореалізацію. До того ж, оскільки модальне дієслово «must» має семантичний компонент «вимушеність», його використання свідчить про те, що суб'єкт неохоче визнає можливість реалізації ситуації, актуалізованої у можливому світі. Отже, можна говорити про наявність аксіологічної ознаки «небажаність» у даного можливого світу.

- *We are surely doomed to hover continually upon the brink of Eternity.*

Прислівник «surely» підвищує ступінь онтодосяжності можливого світу та наближує його до реальних справ у майбутньому, адже, з точки зору наратора події мають розвиватися саме так, як їх представлено у можливому світі.

- *We could expect to do little for the security of the ship, and our exertions were at first paralyzed by the momentary expectation of going down.*

Лексема «expect» та її похідна «expectation», окрім супозитивної семантики, має також прогностичний компонент, що наближує можливий світ до реального стану прав. Прогностичний семантичний компонент свідчить також про те, що впевненість наратора у виправданості своїх очікувань базується на логіці та здоровому глузді: він розуміє, що за

даного технічного стану корабля та відсутності команди неможливо врятуватись від шторму.

Можливі світи з епістемічною ознакою «Високий ступінь пізнаності» здатні на повну онтореалізацію:

- *as I expected*, he paid me no attention.

Очікування суб'єкта цілком справджуються, і можливий світ трансформується у дійсність.

Епістемічні світи високого ступеня пізнаності можуть актуалізуватися не лише лексичними одиницями, але й за допомогою граматичних та синтаксичних засобів, таких як категорія часу дієслова, питальні речення, підрядні умови тощо:

• ...yet a curiosity to penetrate the mysteries of these awful regions, predominates even over my despair, and *will reconcile* me to the most hideous aspect of death.

• I *shall* from time to time *continue* this Journal. It is true that I *may not find* an opportunity of transmitting it to the world, but I *will not fail* to make the endeavour. At the last moment I *will enclose* the MS. in a bottle, and *cast* it within the sea.

У першому прикладі дієслово «to reconcile» у формі майбутнього часу «Future Simple» актуалізує можливий світ високого ступеня пізнаності, онтодосяжність якого підкреслюється дієсловом «to predominate» у формі теперішнього часу «Present Simple». Ця форма сигналізує про те, що реальний стан справ є досить близьким до ситуації можливого світу. У другому прикладі дієслова у формі Future Simple вказують на наміри суб'єкта поводитись саме так, як він зазначає у наведеному уривку. Оскільки прогностична семантика майбутнього часу «Future Simple» слугує для позначення реальної дії, яка буде виконана у майбутньому, онтодосяжність та ступінь пізнаності можливого світу є високими. Це підкреслюється використанням лексеми «shall» із модальним відтінком промісивності. Онтодосяжність даного можливого світу підвищується також завдяки його протиставленню іншому можливому світу, який має епістемічну ознаку «Низький ступінь пізнаності» та актуалізується модальним дієсловом «may» із заперечною часткою «not». Лексема «true» максимально знижує вірогідність онтореалізації даного можливого світу і у той же час наближає можливі світи високого ступеня пізнаності до дійсного стану справ.

Питальні речення також можуть маркувати «межі світів». Питальні речення імплікують певну (обмежену або необмежену) кількість альтернатив, які можуть бути запропоновані в якості варіантів відповіді. Як зазначає А.П. Бабушкін, ставлячи питання, один із учасників комунікативного акту очікує почути одну конкретну альтернативу та «вийти» з можливих світів у реальність [Бабушкін 2001, с. 71]. Як правило, вибір варіанту відповіді (надання переваги одному можливому світу) обумовлюється контекстом ситуації або базується на фонових знаннях суб'єкта:

• If I trembled at the blast which has hitherto attended us, *shall I not stand aghast* at a warring of wind and ocean, to convey any idea of which the words tornado and simoom are trivial and ineffective?

Наведене в якості прикладу речення імплікує стверджувальну відповідь на запитання. Знання факту минулого дозволяє наратору досить впевнено спрогнозувати можливу майбутню ситуацію. Онтодосяжність можливого світу підвищується завдяки використанню заперечної частки «not», адже заперечне питання часто вимагає стверджувальної відповіді.

Потенційні світи репрезентуються у тексті також за допомогою підрядних порівняльних речень із «реальними аналогіями» (за термінологією А.П. Бабушкіна, [Бабушкін 2001, с. 58]). Проведення реалістичних аналогій сигналізує про транспозицію можливого світу у дійсність:

• I was startled by a loud, humming noise, *like that occasioned by the rapid revolution of a mill-wheel.*

- It was a dim, *sliver-like* rim, alone, as it rushed down the unfathomable ocean.

- a narrow strip of vapor, and looking *like a long line of low beach.*

• a tide...thunders on to the southward with a velocity *like the headlong dashing of a cataract*

Онтодосяжність та високий ступінь пізнаності можливих світів, актуалізованих у даних порівняннях, пояснюється логічним обґрунтуванням їх вибору та підпорядкованістю

законам дійсного світу.

Варто зауважити, що можливі світи у даному випадку виконують уточнюючу (перший приклад), дескриптивну (другий та третій приклади) та експресивну (четвертий приклад) функції. Суб'єкт вдається до порівнянь з метою вираження власних емоцій, уточнення або пояснення та деталізації опису.

У якості висновку можна відзначити, що неодноплановість семантичного простору художніх текстів є причиною широкої представленості у них можливих світів та різноманітності мовних засобів, які можуть їх маніфестувати. Аналіз семантики можливих світів та їхнього інформативного та функціонального навантаження може допомогти визначити особливості розкриття психології персонажів та авторську позицію. Отже, семантику можливих світів та способи вербальної реалізації даної текстової категорії можна вважати досить перспективним напрямком лінгвістичних досліджень.

Література

Бабушкин А. П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка Текст. / А. П. Бабушкин // Воронеж: ВГУ, 2001. – 86 с. Вишнякова Е.П. Возможные миры перцептивной модальности языковом отражении (на материале повести Г. Уэллса «Страна слепых») / Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. - Серия: Филология. – Вып. 123. – 2010. – С. 116-122. Касавин И.Т. Энциклопедия эпистемологии и философии науки./ И. Т. Касавин // М.: «Канон+», 2009. – 1248 с. Лунькова Л.Н. Возможные миры художественной литературы / Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 35 (173). – С. 111-114. Новикова А.В. Учет пропозиций и ситуаций при анализе семантики возможных миров текста [Текст] / А.В. Новикова // Лингвистические чтения. – 2008: материалы науч.-практ. конф. – Цикл 4. – Пермь: ПСИ, 2008. – С. 87-90. Федотова О.С. Интроспекция персонажа англоязычной художественной прозы – новая категория текста: монография / О.С. Федотова; Ряз. гос. ун-т им. С.А. Есенина. – Рязань, 2009. – 140 с. Ryan M. L. The Modal Structure of Narrative Universes. Poetics Today, 1985. – pp. 717-755. Ronen R. Possible Worlds in Literary Theory. – Cambridge (Mass.): Cambridge University Press, 1994. – XII. – 244 p. The Free Merriam-Webster Dictionary. – [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.merriam-webster.com>

УДК 811.112.2:81'42

РОМАНЕНКО О. В.

(Запорізький національний університет)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТІВ АВСТРИЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МІЖКУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ

У статті розглядаються міжкультурні відмінності між австрійцями та іншими представниками інших етносів, які говорять німецькою мовою, однак представляють різні національні культури. Аналіз показує, що ці відмінності, зумовлені незбігом їхніх лінгвосоціотичних картин світу на лексико-семантичному, культурно-фондовому, комунікативно-прагматичному та фреймовому рівнях, конфліктною культурною взаємодією, спричиняють «збої» в інтерпретації літературних текстів іншокультурними реципієнтами.

Ключові слова: розуміння, інтерпретація, міжкультурна комунікація, міжкультурні відмінності, міжкультурні бар'єри спілкування, когнітивний дисонанс, модель ситуації, культурно-мовна компетенція.

Романенко А.В. Интерпретация текстов австрийской литературы через призму межкультурных различий

В статье рассматриваются межкультурные различия между австрийцами и представителями других этносов, говорящих на немецком языке, но представляющих разные национальные культуры. Анализ демонстрирует, что данные различия, обусловленные несовпадением их лингвосомиотических картин мира на лексико-семантическом, культурно-фондовом, коммуникативно-прагматическом и фреймовом уровнях, конфликтным взаимодействием культур, вызывают «сбои» в интерпретации литературных текстов инокультурными реципиентами.

Ключевые слова: понимание, интерпретация, межкультурная коммуникация, межкультурные различия, межкультурные барьеры общения, когнитивный диссонанс, модель ситуации, культурно-языковая компетенция.

O. Romanenko. Interpretation of texts of Austrian literature in the light of cross-cultural differences

The study reveals the cross-cultural differences between Austrians and other German speaking ethnics which but represent different cultures. It demonstrates that these differences, caused by the divergences in their linguistic-semiotic world-images (“cultural models”) on the level of lexical semantics, cultural corpus, pragmatics and frames, by conflict cultural interaction, produce varied glitches in the interpretation of texts by readership from foreign culture.

Key words: understanding, interpretation, cross-cultural communication, cross-cultural differences, cross-cultural barriers of communication, cognitive dissonance, model of situation, linguistic-cultural competence.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики все більше уваги приділяється питанням, пов'язаним із національно-культурною специфікою мов, національною своєрідністю образу світу різних лінгвокультурних спільнот, особливостями міжкультурної комунікації. Їм присвячена велика кількість праць вітчизняних і зарубіжних мовознавців, психологів і